

فدا نه، حدود و احكام تمكين

ميرزا هوشمند فرخند

www.ketab.ir

سرشناسه	: هوشمند فرخند، مهین، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	: فلسفه، حدود و احکام تمکین / مهین هوشمند فرخند
مشخصات نشر	: مشهد: انتشارات ۱۱۰ [صد و ده]، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۰ ص:، جدول: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۵۸-۹۹-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: نشوز
موضوع	: Wife's violation of martial duties* (Islamic law)
موضوع	: حقوق خانواده (فقه)
موضوع	: Domestic relations (Islamic law)
موضوع	: حقوق خانواده - - جنبه‌های مذهبی - - اسلام
موضوع	: Domestic relations- - Religious aspects- - Islam
موضوع	: زنائسی (فقه)
موضوع	: Marriage (Islamic law)
موضوع	: زنائسی (اسلام)
موضوع	: Marriage- - Religious aspects- - Islam
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ف ۱۸۰/۳ ب۱
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۴۷۸۳۱۳

انتشارات ۱۱۰ (صد و ده) entesharat110@gmail.com سن: ۰۹۱۵۷۳۹۲۸۱

نویسنده: مهین هوشمند فرخند

عنوان: فلسفه، حدود و احکام تمکین

صفحه آرا: سیده طیبه حسینی

چاپ: مقرب

• چاپ اول: ۱۳۹۷ • تعداد: ۱۰۰۰ جلد • تعداد صفحات: ۱۹۰ صفحه • قطع: رقعی

• قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۵۸-۹۹-۵

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

سخن مؤلف.....	۱۳
بخش اول: مفهوم شناسی.....	۱۷
فصل اول: مفهوم شناسی حق تمکین زن برای مرد.....	۱۹
۴- بار امل: تمکین در لغت و اصطلاح فقیهان.....	۱۹
تمکین، تکلیف خاص زن.....	۲۰
گفتار دوم: نشوز زن.....	۲۲
۱- تعریف.....	۲۲
۲- نشانه‌های نشوز.....	۲۲
۳- چاره و درمان نشوز.....	۲۳
۴- آیا تنبیه زن اهانت به شخصیت او نیست؟.....	۲۵
گفتار سوم: نشوز مرد و شقاق.....	۲۶
نشوز از جانب مرد.....	۲۶
شقاق و حقوق زوجین.....	۲۷
فصل دوم: نگرشی بر وضعیت زن در ملل و ایران مختلف.....	۲۹
گفتار اول: زن در ملل گوناگون قبل از ظهور اسلام.....	۲۹
۱- زن در ایران باستان.....	۳۰
۲- زن در چین و هند.....	۳۱
۳- زن در رم و یونان.....	۳۱
۴- زن در اروپا و آفریقا.....	۳۳
گفتار دوم: وضعیت زن در ادیان آسمانی قبل از اسلام.....	۳۴
۱- زن در شریعت حضرت موسی (علیه السلام).....	۳۴
۲- زن در شریعت حضرت عیسی (علیه السلام).....	۳۷
گفتار سوم: زن در آئین اسلام.....	۳۹

۴۱	نتیجه گیری
۴۳	فصل سوم: فلسفه‌های تمکین
۴۳	گفتار اول: فلسفه اجتماعی
۴۹	گفتار دوم: فلسفه اخلاقی
۴۹	الف - عوامل خیانت در زناشویی
۵۵	ب - وظائف زن و شوهر در ایجاد روابط صحیح جنسی
۵۶	رموز زناشویی
۵۸	مرد - زن باید به خود بپردازند!
۶۰	سنن با بیماری آیدز
۶۴	راهکارها، پیشگیری و رخدورها
۶۷	بخش دوم: جایگاه تمکین
۶۹	فصل اول: جایگاه تمکین در آیات
۶۹	گفتار اول: بررسی آیات و سوره‌ها
۶۹	الف - آیه ۳۴ سوره نساء
۷۶	ب - آیه ۱۲۸ سوره نساء
۷۷	نتیجه گیری
۷۹	گفتار دوم: بررسی بینش‌های قرآنی پیرامون معاملات
۷۹	الف - حقوق مالی
۸۱	ب - حقوق معنوی
۸۴	نتیجه گیری
۸۵	فصل دوم: تمکین در روایات
۸۵	گفتار اول: وظایف بانو
۸۶	۱- خارج نشدن از منزل بدون رضایت شوهر
۸۷	۲- مهیا شدن بانو برای عرضه به شوهر
۸۸	۳- حرمت خودداری از عرضه به شوهر و آزار نرساندن به شوهر
۹۰	۴- حرمت خودداری از عرضه به غیر شوهر

۵-	جلب رضایت شوهر در عمل به عبادات مستحبی غیر مالی و مالی	۹۱
۶-	اطاعت و عدم نافرمانی از شوهر	۹۲
	گفتار دوم: وظایف شوهر	۹۲
۱-	تهیه خوراک و پوشاک و لوازم دیگر	۹۳
۲-	گرامی داشتن بانو و ترک آزار	۹۴
۳-	تحمل بد اخلاقی بانو	۹۵
۴-	رعایت نظافت و آراستگی ظاهری	۹۵
۵-	نیت بیان نرم و لطیف در گفتگو با بانو	۹۶
۶-	بانم را از بی معرفت و نهی از منکر کند	۹۶
	فصل سوم: مباحث عقلانی تمکین	۹۹
	گفتار اول: نیاز خانواده به مدیریت و رهبری	۱۰۰
	گفتار دوم: بیان فرضیه و نظریات مختلف در مورد سرپرستی و مدیریت خانواده	۱۰۲
	الف) سرپرستی زن	۱۰۲
	ب) خانواده بی سرپرست	۱۰۳
	ج) سرپرستی مشورتی	۱۰۳
	د) اطاعت از شوهر	۱۰۴
	گفتار سوم: مفهوم صحیح و ماهیت واقعی ریاست خانواده	۱۰۴
	نتیجه گیری	۱۰۵
	بخش سوم: تمکین در نگاه فقهی	۱۰۹
	فصل اول: سیری در اقوال فقها و منابع فقهی شیعه	۱۱۱
	گفتار اول: مبحث قسم - قسم (به فتح قاف یا کسر قاف)	۱۱۳
	۱- تعریف و احکام	۱۱۳
	۲- تقسیم و بیتوته حق است یا حکم؟	۱۱۵
	۳- ادله مشهور	۱۱۷
	گفتار دوم: پژوهشی پیرامون نشوز و شقاق در کلمات فقها	۱۱۸

۱- تعریف و احکام نشوز.....	۱۱۸
۲- تمکین و نشوز زن یا هر دو (زوجه و زوج).....	۱۲۰
۳- شقاق.....	۱۲۲
نتیجه گیری.....	۱۲۳
فصل دوم: سیری در قانون مدنی ایران در باب تمکین و نشوز.....	۱۲۵
گفتار اول: ضمانت‌های اجرایی تخلف از وظیفه‌ی تمکین زوجه در قبال مرد.....	۱۲۵
الف) عدم استحقاق نفقه.....	۱۲۶
ب) عوای الزام به تمکین.....	۱۳۱
فصل دوم: نتایج ریاست مرد بر خانواده.....	۱۳۲
ریاست خانوادگی.....	۱۳۲
آثار حکم ادغام بر منع زن از اشتغال خاص.....	۱۳۵
نتیجه گیری.....	۱۳۶
فصل سوم: رابطه حقوقی تمکین و حق نفقه.....	۱۳۷
گفتار اول: تحلیل رابطه‌ی انفاق و تمکین از منظر فقها.....	۱۳۷
الف) تمکین شرط وجوب نفقه است یا نشوز مع وجوب آن.....	۱۳۷
ب) ادله‌ی مشهور در شرطیت تمکین و آنها.....	۱۳۹
ج) ثمره‌ی اختلاف فقها.....	۱۴۲
گفتار دوم: تحلیل رابطه‌ی انفاق و تمکین از منظر فائزین در ایران.....	۱۴۳
الف) مبنای حقوقی رابطه تمکین و نفقه.....	۱۴۳
ب) بر اساس قانون مدنی تمکین شرط است یا نشوز مانع نفقه.....	۱۴۴
نتیجه گیری.....	۱۴۶
بخش چهارم: تمکین در نظام اجتماعی.....	۱۴۹
فصل اول: ضرورت‌های اجتماعی تمکین.....	۱۵۱
گفتار اول: ضرورت شناخت زوجین نسبت به وظایف بعد از ازدواج.....	۱۵۱
الف) اطاعت نکردن از یکدیگر.....	۱۵۲
ب) صداقت نداشتن در خانواده.....	۱۵۴

ج) همکاری نکردن در کارهای خانه.....	۱۵۴
د) مشورت نکردن در کارهای خانه.....	۱۵۵
گفتار دوم: علل فراری بودن زن و مرد از منزل.....	۱۵۶
فصل دوم: حدود تمکین.....	۱۵۹
گفتار اول: حدود اطاعت از شوهر.....	۱۵۹
الف) زن، امانت خداوند.....	۱۶۰
ب) اذیت و آزار، نه.....	۱۶۰
ج) تنقامجوئی و سرزنش و تحقیر.....	۱۶۱
د) تهاجم، سزاوار نیست.....	۱۶۱
گفتار دو: اقسام مردان و زنان از لحاظ تفکر و روش.....	۱۶۲
نتیجه گیری.....	۱۶۷
فصل سوم: آثار تمکین در ترمو اجتماعی و فردی.....	۱۶۹
گفتار اول: سلامت و امنیت نظام خانواده.....	۱۶۹
الف) اسلام و پاکی مردم.....	۱۷۰
ب) پاکی محیط.....	۱۷۰
ج) راهکارهای اسلام برای امنیت خانواده.....	۱۷۲
د) کمک کاری قوانین اسلامی.....	۱۷۳
گفتار دوم: زمینه سازی بهینه برای تربیت فرزندان.....	۱۷۳
الف) تأثیر مادر.....	۱۷۴
ب) تأثیر پدر.....	۱۷۵
گفتار سوم: نهادینه شدن و فرهنگ سازی اخلاق تمکین در نظام اجتماعی.....	۱۷۶
نتیجه گیری.....	۱۷۷
یافته‌های طرح.....	۱۷۹
منابع و مأخذ.....	۱۸۵

سخن مؤلف

با توجه به طرح مسئله تمکین در اندیشه‌ی اسلامی و فقه و حقوق دینی و نقش و تأثیر آن در سلامت نظام خانواده، این مسئله از نظر فقهی و حقوقی، جای تأمل و بررسی دارد. زیرا از طرفی، زوجه باید از زوج تمکین نماید و زوج، حق دارد که زوجه باید آن را رعایت کند. از طرف دیگر، حق تمکین نباید وسیله‌ی سوء استفاده و بهره‌وری سوء زوج از زوجه قرار گیرد. بر این روایت، ضرورت دارد، جایگاه تمکین در فقه استدلالی اسلام و ضوابط و حدود و ثغور آن مورد ارزیابی قرار گیرد. با توجه به این که تمکین مسئله‌ای بدون قاعده و ضابطه نیست، بلکه نوعی عامل برای ازاله حق است که زوجه دارا می‌باشد؛ لذا ضروری می‌نماید که مسئله حق تمکین، با دیدن نظر داشتن حق نفقه مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد. از این رو عنوان «فلسفه، حدود و امکان تمکین» گزینش شده است. یکی از حقوق مسلم مالی که زوجه در روابط خانوادگی مستحق آن است، حق بهره‌مند از نفقه است. این حق، از طرف زوج عنوان تکلیف را به خود می‌گیرد. یعنی مرد مکلف است نفقه‌ی متناسب با شأن زوجه را در اختیار وی قرار دهد؛ نفقه در این معنا، عم از پوشاک، خوراک، مسکن و وسایل زندگی است. اما این حق در جانب زوجه به طور مالی ثابت نیست؛ بلکه با یک شرط عمده قابل اثبات است. شرط اساسی بهره‌مندی زوجه از نفقه و یا امکان «زام زوج به پرداخت نفقه، تمکین زوجه است؛ یعنی زوجه باید با اطاعت کامل از شوهر، امکان بهره‌مندی وی از خود را فراهم آورد و در این امر هیچ‌گونه کوتاهی نداشته باشد.

تمکین در لغت به معنی قدرت و سلطنت دادن است. فقها در باب نکاح تمکین را به امکان دادن زوجه به زوج، برای بهره‌بری جنسی از او امضا کرده‌اند. لفظ تمکین ظاهراً در روایات به کار گرفته نشده است. چه بسا فقها این لفظ را از ادله انتزاع کرده‌اند. فقها چنین گفته‌اند که زن موظف است کمال حُسن معاشرت را در روابط خود با زوج رعایت کند و در جهت جلب رضایت او تلاش نماید؛ از کارهایی که موجب تنفر زوج می‌شود خودداری کند؛ همواره نظیف و آراسته با او برخورد کند. یکی دیگر از اموری که فقها آن را جزء وظایف زن دانسته‌اند و ظاهراً از فروع یا لوازم تمکین است، خارج نشدن از خانه، مگر با رضایت شوهر است. این سئله از جمله مسائلی است که باید ادله‌ای آن مورد بررسی و تجدید نظر قرار گیرد. رایه شریفه «عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» یک اصل قانونی و قرآنی ثابت، در روابط زوجین وجود دارد که حاکم بر قوانین دیگر در این باب را تحت پوشش قرار داده و تفسیر می‌کند. «معروف» عبارت است از آن چه که انسان‌ها آن را با ذوق اجتماعی درک می‌کنند. در حدیث حجة الزمان آمده که زنان نباید در قلمرو معروف از مردان خود، نافرمانی کنند. تمکین و نشوز، معروف و معروفات و منکر نظام زناشویی به حساب می‌آیند. زنی که حق شوهرش را نادیده می‌گیرد، بایستی با او به عدالت گردد.

از آن رو که تمکین و نشوز زن، به استمرار زندگی زناشویی است و افشای آن ناروا و ناگوار می‌باشد، پیشنه‌داران صلاحی قرآن را می‌دانند. در این زمینه با امر به معروف و نهی از منکر در صحنه‌های دیگر زندگی فرق دارد. موعظه، پرهیز از هم‌خوابی و در نهایت، برخورد فیزیکی سه اقدامی است که از سوی قرآن، جهت ممانعت از زن به مرد پیشنهاد شده است. که هر کدام از این موارد، کاربرد معینی دارد که باید در جهت اصلاح به کار رود، نه افساد و ایجاد مشکلات عمیق‌تر؛ از این رو در تعیین حد و مرز برخورد فیزیکی از پیامبر ﷺ این گونه روایت شده است: «إِضْرِبُوهُنَّ إِذَا عَصَيْنَكُمْ فِي الْمَعْرُوفِ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِئٍ» زن در دایره معروف به مخالفت با شما برخیزند آنها را بزنید؛ اما به گونه‌ای که احساس رازداری نداشته باشد. «تنها اثر زدن بدون آزار، تنها اعلان انزجار است؛ بنابراین می‌تواند زنی را که مصمم بر شقاق و جدایی ندارد، به اطاعت وا دارد.

اگر این هیچ کدام از روش‌های مذکور به نتیجه نینجامد، معلوم خواهد شد که نشوز زن دارای دلایل عمیق‌تری است و نیاز به داوری دیگران دارد و نباید با تکیه بر زور و اجبار مشکل را حل کرد. اینجاست که حاکمیت داوران فامیلی و یا داوری حاکمان مطرح می‌شود. در نتیجه با انجام این بررسی، فلسفه‌ی تمکین و چگونگی تشخیص آن در شریعت و فقه

اسلامی و نیز، حدود قاعده‌مند تمکین و احکام مرتبط با آن منتهی می‌شود و در نهایت، نقش تمکین زوجه در روابط فردی و اجتماعی بر اساس قواعد مشروحه در شریعت، مورد تبیین قرار می‌گیرد.

از دیدگاه اسلام، روابط مرد و زن در خانواده جایگاه و شأن ویژه‌ای دارد که با توجه به بحران‌ها و فسادهایی که در عصر کنونی، بشریت را گرفتار خود ساخته، شناخت آن ضروری می‌نماید؛ چرا که در سایه چنین شناختی است که می‌توان از برخی بحران‌های عصر حاضر در آن ماند و به نظام خانواده، استحکامی بیش از پیش بخشید.

از قرن هفدهم که سرآغاز نهضت‌های علمی و فلسفی است، تا امروز سخن از آزادی و تساوی حقوق زن، مدام است. در کشور ما نیز پس از انقلاب، نه تنها زنان به این بحث‌ها پرداخته‌اند، بلکه بسیاری مردان آزاداندیش و فقیهان روشنفکر نیز از آن جانب‌داری کرده و می‌کنند.

اگر بحث‌های پیشه به دور از فضای روشنفکر مآبی (برابر سازی حقوق زن مسلمان با زن غربی) و با انگیزه‌ی اصلاح طلبی، تنقیح احکام از احتیاط‌های دست و پاگیر و شفاف سازی حقوق و تکالیف زن باشد، بپرهیزد بزرگی برای اسلام و مسلمانان این دوره از تاریخ تشیع است. به طور کلی اهداف مورد نظر در این تحقیق، به موارد زیر تقسیم می‌شود:

- ۱- تعیین محدوده‌ی نقش‌ها و وظایف زنان در خانواده
- ۲- اعطای هویت و کرامت انسانی به زن به عنوان مؤدب، رشمند و انتخاب‌گر و فهیم.
- ۳- پی ریزی جامعه‌ای سالم از طریق اصلاح ارتباط‌های خانوادگی.